

ALEXANDRU ȘTEFULESCU

(I)

DAN NEGULEASA

Pasionat cercetător și colecționar, dornic de a cunoaște „... ce zice în pieile de cerb din săculețele cu documente ale moșnenilor“¹⁾, Alexandru Ștefulescu și-a dăruit întreaga energie, pasiune și inteligență pentru a da județului și orașului natal o istorie cu care puține din semenele lor se puteau mîndri. Așa, după cum arăta marele istoric Nicolae Iorga „an de an, cu o minunată răbdare, el a scos din tășulcile țărănilor săi povestea unui întreg ținut, și a unuia din cele mai interesante ale țării. O avem acum la îndemîină, și cel mai iscusit scriitor n-are decît să răsfoiască pentru a căpăta informație destulă“²⁾.

Modestia care l-a caracterizat, nepăsarea mai marilor acelor vremuri, cît și scurgerea timpului a făcut ca multe din frumoasele inițiative și realizări să fie date uitării, iar odată cu ele și cel ce le-a împlinit. Așa se face că, azi, nu știm prea multe despre cel care ne-a lăsat în lucrările sale contribuții documentare pentru cunoașterea ținutului Jiului-de-Sus, „care vor rămîne în mijloacele de informare ale oricărui istoric“³⁾, decît foarte puține lucruri.

Totuși, documentele asupra cărora s-a aplecat cu pasiune, ce și-au dezvăluit sub ochii arzători tainele seculare, au păstrat și mai păstrează însemnări prețioase despre acela care le-a dat strălucire în operele sale.

Cei ce au încercat sau încearcă a schița biografia institutorului Alexandru Ștefulescu se văd nevoiți, de la bun început, a manifesta nesiguranță și a opta pentru unul din cei doi ani care figurează ca dată de naștere a istoricului gorjan. Viorica Popovici⁴⁾, Constantin Mosor⁵⁾, autorii bustului ce se găsește ridicat în fața școlii pe care a condus-o și Jean Bărbulescu⁶⁾ consideră ca dată de naștere anul 1854, iar Ioana Burlacu⁷⁾ și Ion Mocioi⁸⁾ anul 1856.

În lipsa actului de naștere și a condicii de botez, din studierea documentelor deținute de Filiala Arhivelor Statului Gorj rezultă că s-a născut la Tîrgu-Jiu, în familia preotului Constantin Ștefulescu, la data de 24 martie 1856, părinții săi fiind Constantin și Elena Ștefulescu⁹⁾, iar preotul Petrache Ștefulescu fiindu-i unchi.

Din informații orale¹⁰⁾, rezultă că Alexandru a fost fiul cel mai

mic al familiei, avînd ca frați și surori pe Constantin ¹¹⁾, Ariada, Profira, Elena și Natalia. Alături de frații și surorile sale, sub atenta îndrumare a tatălui, mama fiind analfabetă, tînărul Alexandru va urma cursurile Școlii primare de băieți nr. 1 Tîrgu-Jiu, pe care le va absolvi cu rezultate deosebite.

Neavînd posibilitatea desăvîrșirii studiilor în orașul natal va merge la Rîmnicu-Vîlcea unde a absolvit cele 4 clase ale seminarului, de unde a plecat la București pentru a urma cursurile Seminarului Central, pe care le termină în anul 1877.

După absolvirea Seminarului Central, întrebare fiind de protoereul județului Gorj, Ștefan Nicolaescu, dacă vrea să devină preot, răspunde negativ, alegînd cea de a doua posibilitate de a se dedica muncii de luminare a minților tinerelor generații. Prin ordinul Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor No. 3972 din 2 sept. 1877 va fi numit și va funcționa un an la Școala primară de băieți din Cîmpina ¹²⁾.

Într-o cerere a tatălui său, din anul 1877, adresată Primăriei orașului Tîrgu-Jiu ¹³⁾, ne este semnalată prezența tînărului institutor la liceul din orașul Bîrlad, fără a se preciza cu ce se îndeletnicea acolo.

Deși a fost un mare patriot, iubitor al istoriei neamului, din motive necunoscute nouă, nu va participa la războiul de independență ¹⁴⁾.

După ce a debutat în cariera ce-l va consacra și-i va face cinste, departe de meleagurile natale, la 4 ianuarie 1879 îl vom găsi prezent la școala ¹⁵⁾ unde deslușise tainele scrisului și cititului. Aici la această școală va funcționa fără întrerupere pînă la încetarea sa din viață. În cei 33 de ani dedicați activității de educator, 31 îi va petrece în orașul Tîrgu-Jiu, din care 5 va fi revizor școlar al județului Gorj, iar restul de aproape 27 îl vom găsi mereu prezent la Școala primară de băieți nr. 1 din orașul natal.

Încă de la începutul activității sale, trebuie să ia contact cu realitatea, cu greutățile în care învățămîntul primar de la sfîrșitul secolului XIX se sbătea. Edificatoare în acest sens este cererea adresată de Alex. Ștefulescu, institutorul clasei I-a, conducerii școlii din Tîrgu-Jiu: „Fumul și asprimea frigului din sala destinată pentru clasa I-a a ajuns a fi insuportabil atît pentru mine cît și pentru elevii care din această cauză frecventează clasa în număr prea mic“ ¹⁶⁾.

Temeinic pregătit, înzestrat cu tact pedagogic, dublat de o fire energică, institutorul Alexandru Ștefulescu își dăruiește energia și pasiunea școlii și științei. În calitatea sa de institutor și mai apoi de director al Școlii primare de băieți nr. 1 din Tîrgu-Jiu, se străduiește de a călăuzi în tainele abecedarului pe fiii de negustori și țărani din modesta așezare urbană de pe malul Jiului, reușind să se ridice la performanțe demne de invidiat.

Elocverte sînt procesele-verbale încheiate cu ocazia inspectării clasei și școlii la care funcționa, unde găsim numai aprecieri pozitive și cuvinte de laudă la adresa lui. Revizorii școlari Ștefan Sadoveanu și N. Sterian consemnau că „așa știe a corespunde, cu demnitate misiei ce a îmbrățișat — nelăsînd nimica de dorit din toate punctele de vedere“, iar „la Istorie s-au narat cu un deosebit curaj și sentiment patriotic din luptele lui Michaiu Bravu, ceea ce denotă că studiul istoriei, atît de important din punct de vedere național, este predat cu chibzuință pentru atingerea scopului ce urmărește“¹⁷⁾.

Poate cel mai ilustrativ și grăitor proces-verbal este cel ce poartă semnătura unui om instruit și competent, ce nu avea obiceiul a se hazarda în aprecieri nefondate, cea a dr. C. Istrati, care la 27 ianuarie 1894 raporta lui Tache Ionescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice : „Îmi permit a vă atrage cu deosebire atențiunea asupra directorului Școlii de băieți, dl. Alexandru Ștefulescu, pentru care am însărcinat pe Revizorul din localitate să facă un raport separat.

Dl. Ștefulescu este un pedagog și un învățat.

Am rămas surprins de progresele obținute cu elevii anului al IV-lea al acestei școli și sînt convins, domnule ministru, că sunt puține școli, chiar în Occident, ai căror elevi să poată concura, chiar de departe, cu acei ai d-lui Ștefulescu“¹⁸⁾.

Rezultatele obținute în activitatea sa de zi cu zi, cît și bogata activitate extrașcolară, bazate pe o muncă susținută și perseverentă, au atras aprecierile și stima contemporanilor, iar în semn de prețuire i-au fost încredințate o serie de misiuni de care s-a achitat cu conștiinciozitatea ce-l caracteriza.

După ce la 1 decembrie 1883 își va întemeia o familie, căsătorindu-se cu Ana Gheorghiu, fiica negustorului Petrache Gheorghiu, și în urma nașterii fiicei sale Maria la 12 septembrie 1884, Ștefulescu își va dedica toată viața sa școlii și istoriei.

În semn de prețuire și recunoștință, la sfîrșitul anului 1891 îi este încredințată funcția de director al Școlii primare la care era institutor, funcție pe care nu o va mai părăsi decît la sfîrșitul vieții sale, excepție făcînd perioada 1900—1904, cînd va îndeplini funcția de revizor școlar al județului natal.

Ca institutor și revizor a căutat, prin toate mijloacele ce-i stăteau la îndemînă, să ducă lumina cărții în colțurile cele mai îndepărtate ale Gorjului, în casele cele mai sărace și oropsite. Poate nu este lipsit de importanță să amintim că în scurta perioadă cît a fost revizor, printr-o activitate neobosită, a reușit să construiască din bugetul județului, 37 localuri de școală¹⁹⁾.

După cum îl caracteriza Nicolae Iorga, era un institutor inteligent și energic, un bun orator, ce nu se amesteca în intrigile politice, „era un om ciudat cum doar printre cei de departe, în ținuturile rurale și rustice, îi mai află. Voia să știe ce zice în „pieile de cerb“ din săculețele cu documente ale moșnenilor. Erau multe în slavonește. Ce are a face: o să învețe slavonește! Și a învățat. A crezut el — naivă închipuire! — că limba sanscrită nu i-ar strica. A învățat-o. De s-ar fi găsit cineva care să-i recomande limba turcească, s-ar fi apucat și de așa ceva. Știa că în Viena se afla un mare slavist — profesorul Jiricek — s-a dus la Viena. L-ar fi căutat și în alt continent poate!

Altul s-ar fi mulțumit să știe, să aibă el mulțămirea că în toată Oltenia e singurul om în stare a ceti și a traduce o carte domnească slavonă. Dar aici se adaugă al doilea element al acestei vieți folositoare și vrednice de a fi luată ca exemplu de atîția profesori de liceu, împodobiți cu diplome sterpe și cu învățatură zadarnică. Autodidactul s-a aruncat cu patimă asupra comorilor istorice carei stăeau înainte“²⁰).

Așadar, terminarea studiilor seminariale n-a însemnat pentru tînărul institutor Alexandru Ștefulescu, cum făceau mulți alții, atingerea treptei supreme, ci din contră, a constituit baza lansării într-o muncă de cunoaștere și cucerire a unei vaste culturi, a unei vieți de pasionantă luptă pentru valorificarea potențelor culturale și spirituale ale județului său.

Cu modestele resurse financiare, în timpul liber de care dispunea, s-a inițiat și perfecționat în studiul limbilor clasice, punînd un accent deosebit pe pregătirea sa în domeniul slavisticii.

Numai așa i se poate explica prezența la Viena, unde audia, la Institutul de istorie austriacă, cursurile celebrului slavist Franz Miklosich.

Paralel cu activitatea de formare și consolidare a cunoștințelor în domeniile ce-l interesau, Ștefulescu a început să se preocupe de cunoașterea județului său, ce era încă foarte bogat în urme ale trecutului, unde mai trăiau încă în memoria moșnenilor și pandurilor legendarele figuri ale lui Tudor și ale ostașilor săi, care ridicaseră steagul revoluției din 1821, unde pildele de patriotism erau încă stimulate de măreața figură a generalului Gh. Magheru ce-și trăia ultimele clipe ale vieții în liniștitul oraș de pe malul Jiului.

Atras de marile monumente ale județului, înarmat cu temeinice cunoștințe în descifrarea tainelor păstrate de acestea, a început, rînd pe rînd, să viziteze mînăstirile Tismana, Polovragi și Lainici, schiturile Crasna și Strîmba, bisericile satelor, să descifreze inscripțiile și documentele păstrate cu sfințenie secole de-a rîndul, ce vorbeau de sbuciumata dar glorioasa istorie a acestor locuri, a țării și poporului său.

Pentru a cunoaște mai bine nume și locuri, obiceiuri, amănunte zilnice ale vieții acestui ținut retras, atent și cu răbdare, viitorul istoric al Gorjului va răscoli ținutul natal „grație credinței poporului, că cine pierde actele de moșie, pierde și moșia, s-au păstrat în Gorj, acest ținut de moșneni, mii de acte, care deși neînțelese de ei, totuși n-au fost înstrăinate, și au fost transmise odată cu moșia din neam în neam“²¹⁾, le va aduna și valorifica în numeroasele lucrări sau în constituirea bogatei colecții a muzeului ce-i va purta numele.

Ultimul deceniu al secolului trecut găsește capitala județului Gorj într-o efervescentă culturală, bogată în inițiative, a căror materializare va face pe contemporani să aducă elogii, să le preia și să le generalizeze. Anul 1894 este anul de debut când primele dar și cele mai însemnate inițiative sînt valorificate.

Prin venirea, în februarie 1894, ca director la Gimnaziul real de băieți din Tîrgu-Jiu, a profesorului Iuliu Moisil, s-a format un grup entuziast și activ din care făceau parte, alături de Moisil, ing. Aurel Diaconovici, pictorul Witold Rola Piekarski, institutorul Alexandru Ștefulescu, ofițerul Emanoil Părăeanu, tipograful Nicu Miloșescu și mulți alții, care au declanșat o puternică activitate culturală. „Această mișcare culturală ce o porniserăm în Gorj a fost multiplă. Între altele, ea a constat în organizări de serbări în oraș și la sate, cu expoziții etnografice, dansuri naționale, cortegii etnografice și cinstirea eroilor noștri naționali; apoi formarea primelor cercuri culturale, un muzeu regional, bănci populare la sate, o școală de ceramică, diferite publicațiuni, o societate culturală a Gorjului și altele“²²⁾, mărturisea Iuliu Moisil mai târziu.

Anul 1894, când s-a hotărît fondarea Muzeului regional, nu l-a găsit pe Alexandru Ștefulescu nepregătit, ci în plină activitate, posesor a numeroase vestigii ale trecutului, cu nenumărate informații culese și selecționate.

Ideea existenței unui muzeu, unde să fie conservate și valorificate vestigiile istorice ca într-o adevărată școală națională nu-i era străină, ci din contră, se poate afirma că el a fost primul ce a încercat să o realizeze. Din raportul revizorului școlilor din județul Gorj, E. Mavrodin, adresat Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, din 23 decembrie 1893, aflăm că: „ocupîndu-se de mai mulți ani cu cercetarea monumentelor istorice din Gorj-Jiu în timpul de care a putut dispune, a adunat oarecare material pentru publicarea lor... D-l Ștefulescu a pus începutul unei mici colecțiuni de inscripțiuni, documente și monede inedite privitoare la județul Gorju, după cum am constatat prin alăturata listă“²³⁾...

După ani de muncă susținută care au îmbogățit muzeul²⁴⁾, fără a

urmări interese materiale, cu rezultate elogiante de cei ce i-au pășit pragul și au admirat valoroasele colecții, din cauza unor dușmăni au început persecuțiile și prigoana celor ce au reușit un lucru atât de frumos în orașul de pe Jiu.

Aceeași amărăciune și regret se desprinde și din scrisoarea adresată de Ștefulescu sprijinitorului și sfetnicului său dr. C. Istrati „de trei ani de când sînt prigonit de (Toma Cămărășescu) și ceata lui, am înțeles că Muzeul a fost un vis frumos, dar, ca toate visurile, irealizabil. Am muncit 12 ani și Muzeul tot în față a rămas, căci nimeni de aici nu l-a înțeles. Nu s-a cerut niciodată diurne pentru munca noastră, dar ne-am așteptat la încurajare, ceea ce ne-a lipsit cu totul. Numai Dv., ca ministru, ne-ați venit în ajutor”⁽²⁵⁾).

Dacă unul din punctele programului mișcării culturale stabilite la începutul anului 1894 a sfîrșit așa de trist, cu cele mai neplăcute urmări pentru inițiatori, nu același lucru se poate spune și despre celelalte inițiative care au avut importante urmări în viața culturală și economică a județului, preluate și amplificate la scară națională.

Alături de ceilalți susținători ai ideii de fondare a băncilor populare, Al. Ștefulescu și-a adus și el o contribuție însemnată, arătînd colegilor din comunele județului, însemnătatea și necesitatea acestei acțiuni, îndemînîndu-i a fi promotoriu ideii în satul unde-și desfășurau activitatea. Paralel cu aceasta un rol foarte însemnat l-a jucat institutul târgujian în activitatea de stimulare a vieții culturale și științifice a județului.

Împreună cu alți intelectuali a organizat serbări la locurile istorice, unde s-au ținut cuvîntări în fața sătenilor despre evenimente legate de acele locuri sau monumente. Astfel de serbări, completate cu expoziții etnografice, au fost ținute la castrul roman din Bumbesti-Jiu în comunele Cartiu, Runcu, Novaci și Vaideei. Din fondurile obținute la aceste serbări se intenționa formarea la școala din satul respectiv a unei biblioteci ce urma să fie îmbogățită prin grija învățătorului și contribuțiile sătenilor.

Sfătuiți de colegii lor din capitala județului, între care se distinge figura cunoscută și iubită a revizorului Al. Ștefulescu, învățătorii satei județului Gorj vor începe o vie activitate culturală ce va culmina anul 1898 cu înființarea a două societăți culturale „Luminarea sătanului” în com. Bumbesti-Jiu condusă de învățătorul Gh. Dumitrescu — Bumbesti, și cea din Bălănești, condusă de inv. Lazăr Arjoceanu, „Amicul poporului”, societăți ce-și vor edita reviste în paginile cărora satul și condeii colegului târgujian va fi mereu prezent.

La 15 aprilie 1894 apărea la Tîrgu-Jiu, în tipografia lui Nicu D. Ștefulescu, primul din cele 12 numere al revistei „Jiul”, revistă pentru literatură și știință. Din studierea articolelor ce purtau semnătura Al. Ștefulescu, ne putem da seama de preocupările în domeniul studierii literaturii locale, de profunda cunoaștere a limbii în care erau scrise ins-

criștile și documentele al căror obiect de studiu îl formau articolele publicate. Printre acestea, putem enumera articolele „Un document slavic inedit” apărut în numărul 3, sau cel din numărul 11—12 intitulat „Documente privitoare la județul Gorj”.

Un alt articol, publicat în primul număr, intitulat „Castrul și drumul roman din Gorjiu” ni-l dezvăluie pe arheologul Ștefulescu, care dă o informație foarte prețioasă pentru istoria epocii romane în județul nostru, privind drumul de la castrul din Bumbesti-Jiu de-a lungul creștelor munților masivului Retezatului pînă la Sarmizegetusa, și descoperirea a trei inscripții nedescifrate.

Tot în paginile revistei „Jiul”, Alexandru Ștefulescu își va anunța câteva din viitoarele lucrări, articolele publicate fiind doar un mic rezumat sau chiar fragmente din ceea ce a însemnat pentru noi „Polovragii”, „Schitul Crasna” și „Țirgu-Jiului”.

Aceeași revistă ni-l dezvăluie pe institutorul Ștefulescu preocupat de științele naturii și de literatură.

B I B L I O G R A F I E

1. Nicolae Iorga, Oameni care au fost, Editura pentru literatură, Buc., 1967, vol. I, pag. 285.
2. Ibidem, pag. 285—286.
3. Ibidem, pag. 284.
4. Viorica Popovici, Alexandru Ștefulescu, în „Revista Muzeelor”, nr. 2/1969; pag. 127.
5. Const. Mosor, Ștefulescu și contribuția sa la studiul bisericii ortodoxe române, în „Biserica ortodoxă română”. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, nr. 9—10; sept.—oct. 1970, pag. 1064.
6. Jean Bărbulescu, Calendarul „Gorjanul”, Țirgu-Jiu, 1925.
7. Icana Burlacu, Alexandru Ștefulescu, în „Revista Arhivelor”; nr. 2/1971, pag. 307.
8. Ion Mocioi, Alexandru Ștefulescu — necunoscut, Gazeta Gorjului, anul VI, nr. 838, din 23 iunie 1973, pag. 2.
9. Arh. St. Gorj, Colecția „Registre de stare civilă” registru de căsătorii din anul 1883, actul nr. 37, fondul Școala primară băieți, nr. 1, Țirgu-Jiu, dos. 68/1864, 77/1868 și Primăria orașului Țirgu-Jiu, dos. 16/1877, f. 38.
10. Au fost obținute de la colonelul în retragere Pociovălișteanu A., dar care n-au fost verificate cu documentele din arhivă.
11. Va deveni avocat și va semna C. Ștefulescu — Rucă.
12. Arh. St. Gorj, fond: Primăria orașului Țirgu-Jiu, dos. 47/1877—1878, f. 35.
13. Fondul citat, dos. 16/1877, f. 38.
14. Vezi 12 și 13.
15. Arh. St. Gorj: fond. Școala primară de băieți, nr. 1, Țirgu-Jiu, dos. 105/1877—1879, f. 99v.
16. Fondul citat, fos. 109/1879, f. 2.
17. Fond citat, dos. 120/1886—1892, procesele-verbale nr. 11 și 24.
18. Arh. St. București, fond. Minist. Instrucț. Publice și Cultelor, dos. 376/1894, f. 18.
19. Victoria Popovici, Alexandru Ștefulescu, în „Revista Muzeelor”; nr. 2/1969; pag. 127.
20. Nicolae Iorga, Oameni care au fost, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1967, pag. 285.
21. Alexandru Ștefulescu, Istoria Țirgu-Jiului, Țirgu-Jiu, 1906, pag. 327.
22. Iuliu Moisil, Muzeul Gorjului — Jalnica lui istorie, în „Arhivele Olteniei”; nr. 23/1926, pag. 10.
23. Arh. St. București, fond. Minist. Instrucț. Publice și Cultelor, dos. 376/1894, f. 19.
24. Iuliu Moisil, op. citată, pag. 18.
25. Ibidem, pag. 19.